

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ

ՅԱՆՅԱՆՔԸ ՈՒՄՆ Է.

Ո՞վ կայ արդեօք մեր մէջը որ տեսած չլինի երբեմն՝ թէ ասիացի մայրերն ու գայեակները ինչ կերպով կմեծցընեն պղտի տղաքը: Տղայ է, յանկարծ նստած կամ քալած տեղէն վար կընկնի, կամ բանի մը կը նեղանայ, եթէ սրտոտ է, ձայնը կձգէ կըսկըսի լալ ու ճըւալ, եւ սրչափ որ փափուկ նայուած է՝ այնչափ աւելի սաստիկ կընէ կանչն ու ճիչը: Ի՞նչ կընէ մայրը: — Մէկէն ի մէկ գիրկը կառնու տղան, կսկսի պագնել, շոյել, արտասուքները սրբել, ու իւր ձայնին եղանակն ալ տղուն ողբական ու գանգատական (նազը) ձայնին յարմարցընելով կըսէ. «Վախ աչքիս լոյսը, ինչ եղաւ քեզի, ինչ եղաւ. ո՞վ զարկաւ իմ տղուս, ո՞վ ծեծեց... հա մարիկս հա... ծեծեցին քեզի, սիրտդ ցաւցուցին, լացուցին քեզի... չէք ըլլան անոնք... Ո՞վ էր տեսնեմ քեզի զարնողը... — սա փայտն էր. սա բարձն էր. (կզարնէ փայտին կամ բարձին) ըհ, ըհ. մէյմ՝ ալ կզարնես դուն իմ տղուս, հէ... Յետոյ կգառնայ տղուն ալ կըսէ. «Դուն ալ զարկ մարիկս, զարկ»: Նա ալ կզարնէ ինչպէս որ կընայ, լացը կգագորի, սիրտը կիջնայ: Երբեմն ալ փայտը չլինի այն անիրաւ ծեծն ուտողը, հապա տղուն մեծկակ քոյրը կամ եղբայրը կամ ուրիշ մէկ անձ մը: Ո՞վ կուզէ թող լինի, միայն թէ տղուն սիրտը իջնայ, ձայնը կտրի:

Չեմ գիտեր թէ արդեօք այս տեսակ ըսկզբնական կրթութիւնն է պատճառ որ մեր Ասիացիք ընդհանրապէս դժուարաւ կհասկընան թէ երբոր պակասութիւն կամ փորձանք մը հանգիպի եւ կամ պատիժ մը հասնի մէկուն կամ մէկալին կամ հասարակաց, յանցանքը ո՞ւմն է: Այս գիտեմ, եւ

ամէն մարդ ալ պէտք է գիտնայ, թէ արեւելեան աղգաց ընդհանրապէս սովորութիւնն է՝ որ եւ իցէ գործողութեան բուն պատճառը չփնտռել, եւ խիստ շատ անգամ իրենց յանցանքը ուրիշներուն վրայ ձգել, եւ եղած փորձանքին պատճառ դուրիշները բռնել: Մէկ կողմանէ կնայիս որ իրենք ալ կըսեն երբեմն թէ «Ինքիրմէ ընկնողը չիլար» (f.k.n.s.h. s.h.z.k.n. աղլաւագ), որ ճշմարիտ խօսք է, բայց կարծես թէ այն առակը ուրիշներուն համար է, ամենեւին իրենց վրայ չեն առնուր. վասն զի դրած են մտքերնին թէ իրենց ընկնելուն պատճառը միշտ ուրիշն է: Կսահի կընկնի մէկը բարոյապէս, այսինքն փորձանքի մը կուգայ, գլուխը կպատռէ, թեւը կկոտրէ, կամ աչքը կհանէ. իսկոյն գոռում գոչում կվերցընէ, գանգատներով չորս դին կլեցընէ: Հարցուր թէ Յանցանքը ո՞ւմն է. — ամենեւին չըսեր թէ իւր անդգուշութիւնը, իւր վախկոտութիւնը կամ թէ յանգիշութիւնն է, այլ ուրիշներուն վրայ կձգէ:

Մէկը ծառայ է՝ անմիտ կամ անհոգ, գուցէ եւ կամակոր ու իւր խելքին հաւնող. տիրոջմէն հարկաւ յանդիմանութիւն կըսէ. հարցուր իրեն թէ յանցանքը ո՞ւմն է. — չըսեր թէ իմն է, այլ թէ տիրոջն է:

Մէկը աշակերտ է՝ ծոյլ կամ բթամիտ, չար, ստահակ, ատենը պարապ անցընող, ուրիշներուն ալ չար օրինակ. տարիներով կերթայ կուգայ դպրատուն, բան չսովորի ամենեւին, եւ մարդ ըլլալիք չունի: Հարցուր ծնողացը թէ յանցանքը ո՞ւմն է. — Չեն ըսեր թէ տղունն է, այլ դպրատանը կամ վարժապետին:

Մէկը խանութպան է, տխմար ու բաց-

բերան, առածը տուածը չգիտցող, գուցէ եւ շատ անգամ խարդախութիւն բանեցրնող։ Առուտուրին մէջ յաջողութիւն չունի։ Հարցուր թէ յանցանքը ո՞ւմն է. — Ձըսեր թէ իրենն է, այլ ֆեսուսութեան։

Մէկը գող է, կըռնուի. մարդասպան է, կըքուի. խռովարար է, կ'սպառնա. զրպարտիչ է, բանտ կ'գրուի։ Յանցանքը ո՞ւմն է. — կըսէ թէ իմն է. ոչ. հապա Տէրութեան։

Աւելի ընդհանուրը նայիմք։

Մեր հայրենի Հայաստանը աւեր աւերակ դարձեր է, շահաստան քաղաքները՝ աննշան գեղեր, մարդաշատ գեղերը՝ անշէն անապատներ, աղնիւ բնակիչները՝ աշխարհիս ամէն կողմը ցիրուցան եղեր, հոյակապ եկեղեցիները գետնի հաւասար, փառաւոր վանքերը անբաններու գագար։ Յանցանքը ո՞ւմն է. — Պարսկին բռնութեանը, Տաճկին արշաւանացը, Յոյնին հակառակութեանցը, Թաթարին ասպատակութեանցը . . .

Տգիտութիւնը տիրեր է մեր ազգին, ուսումն ու գիտութիւնը արհամարհուած մընացած մէկգի, հասան ու բարակը ամէն տեղ մէկ գին, Յանցանքը ո՞ւմն է. — ո՞ւմը պիտի լինի. եկեղեցականին։

Եկեղեցականները տգէտ ու անկիրթ մնացած, ուսման ծարաւնին կշտացընելու հնարքներէն յուսահատած, շատը իրենց շահուն ու հանգստութեանը միայն կնային, ոմանք խաչերու՝ աստղերու կամ կարմիր գտակներու ետեւէ կմեռնին . . . Յանցանքը ո՞ւմն է. — իրենց ու իրենց համար փող չտուողին։

Կան հարուստ մարդիկ, որ իրենց հարուստութիւնը ոչ իրենք կվայելեն, եւ ոչ ուրիշի կվայելցընեն։ Իրենք խեղճութեամբ կապրին, եւ հասարակաց օգուտ ընելը միշտ իրենցմէ հեռու կտանին։ Հարցուր թէ յանցանքը ո՞ւմն է. — Անիրաւ մամոնային։

Կան նաեւ աղքատ մարդիկ, որ աւելի յանձ կառնուն քաղցած ծարաւ մեռնիլ, կամ դռնէ դուռ ընկած մուրալով ապրիլ, քան

թէ արուեստի մը ձեռք զարնել, աշխատանքով մը օրական ապրուստ ճարել, կամ շէնքով մարդու մը քով աշխատանքի եւ ծառայութեան մանել։ Հարցուր թէ յանցանքը ո՞ւմն է. — Քիւրտերուն, փաշաներուն, վեղիրներուն, գըղիրներուն, տէրէպէկիներուն, կամ թէ պարզ աղքատութեան . . .

Կարգացողը ինքը թող ըսէ մեզի. եթէ այսպէս ամէն պակասութիւն ուրիշի վրայ ձգուի, ինչպէս կարելի է որ առանձնական մարդը շրտկուի, կամ թէ այն առանձնականներէն ձեւացած ամբողջ ազգը իւր պակասութիւնները վերցընէ։ Ապա եթէ սովորութիւն ընէ մէկը մտածել, քննել ու փրնտուել՝ թէ ո՞ր եւ իցէ փորձանքի կամ դժբաղդութեան մէջ արդեօք ինքը անձամբ ինչ յանցանք ունի եւ ո՞րքան, եւ այն յանցանքին կամ պակասութեանը դարմանին աշխատի, այն ատենը յիրաւի կարելի է յուսալ որ փորձանքներն ալ՝ ձախորդութիւններն ալ քիչնան ու վերցուին։ Պէտք չէ մոռնալ այն խելացի առակը, որով կպատմեն թէ օր մը անտառին ծառերը մեծ գանգատներով ալեկոծեալ՝ իրար անցեր են, եւ սկսեր են աղաղակել թէ « եղբարք, այս ինչ է մեր քաշածը, այս քանի մէկ պիտի ջարդէ զմեզ կացինը (պալլաւ) . ասոր ծայրը ո՞ւր պիտի երթայ »։ — Ծեր ծառին մէկը գառնայ ինչ ըսէ աղէկ. « Ձայներնիդ քաշեցէք եղբարք, կորը մեզմէն է »։ Թող քննէ ուրեմն ամէն մարդ՝ թէ իրեն եւ թէ ազգին քաշած կորուստներուն, նեղութիւններուն պատճառները. անտարակոյս կտեսնէ ու կըսէ ինքն ալ թէ կորը մեզմէն է, այսինքն յանցանքը միայն կացինին չէ, կոթինն ալ է։

Մեր ազգին ընդհանրապէս, եւ առանձնականաց մասնաւորապէս, պարտքն է ուրեմն՝ ըսել եւ հաւատալ թէ « Մերոց չարեաց մեք եմք պատճառ » եւ ոչ այլ ոք. մեր տգիտութիւնը, մեր անկիրթութիւնը, մեր անմիաբանութիւնը եւ ազգատեցութիւ-

նը, կամ որ նոյն է՝ սուտ ազգասիրութիւնը, ուրիշ ամէն թշնամիներէն աւելի քանգեր են միշտ եւ կքանգեն մեր ազգը եւ ազգային աղէկութիւնները:

Երբոր երանելի Հայրն մեր Խորենացին Մովսէս իւր մարգարէական հոգւովը կտեսնէր իրմէ հարիւրաւոր ու հազարաւոր տարիներով ետքը Հայաստանին գլուխը գալու խեղճութիւնները, եւ կուլար կողբար, այն խեղճութիւններուն պատճառ ոչ թէ օտարները կտեսնէր, այլ նոյն իսկ մեր եւ մերայնոց մեծամեծ պակասութիւնները: Կարժէ որ այս տեղ այն մարգարէութեան մէկ կըտորը յիշեմք, եւ երանի տամք մեզի՝ եթէ անոր ամէն մէկ խօսքերը չկարենամք մեր ժամանակին յարմար տեսնել: Կըսէ Խորենացին.

«Այսպիսի դառն տրամութեանս մէջ կայ արդեօք մէկը որ մեզի հետ միաբանի, եւ ցաւակից լինելով օգնէ մեր խօսքերուն, կամ թէ քարէ սիւներու վրայ փորագրէ մեր ըսելիքները: Դո՛ւն զարթիր, ո՛ւ մէկ գիշն լաց ողբա՛, եւ մէկալ գիշն մարգարէացիր ինչ խեղճութիւններ որ քաշեցինք, եւ ինչեր որ այսուհետեւ ալ պիտի քաշեմք: Գուշակէ, ինչպէս որ ատենով Զաքարիա մարգարէն կգուշակէր Իսրայէլացւոց, թէ ինչ տգէտ հովիւներ պիտի ելնեն նաեւ մեր մէջ:

«Ի՛նչ տխմար վարդապետներ. — որ իրենք իրենց հաւնած, եկեղեցական պատիւը իրենք իրենցմէ առած են, եւ ոչ թէ Աստուծմէ այն աստիճանին հրաւիրուած. ստրկով ընտրուած եւ ոչ թէ Հոգւով սրբով. խելքերը մտքերը ոսկի եւ արծաթ ժողվելու տուած, սրտերը նախանձով լցուած. հեղութիւն րսած գէկգի թողած, մինչդեռ Աստուծոյ հեզս կընակի. իրենք մէկ մէկ գայլ դարձած՝ իրենց յատուկ ոչխարները պատուտող:

«Ի՛նչ կրօնաւորներ. — կեղծաւոր, ցուցամոլ, պարծենկոտ, փառք ու պատիւ սիրող՝ քան թէ զԱստուծո:

«Ի՛նչ եկեղեցականներ. — ամբարտաւան, կռիւ՝ գատաւտան սիրող, փճախօս, ծոյլ, ուսման թշնամի, խրատական խօսքերուն ատեցող, իրենք զիրենք առուտուրի եւ խեղկատակութեան տուած:

«Ի՛նչ աշակերտներ. — բան սովորելու ծոյլ, ուրիշներուն սովորեցնելու պատրաստ, եւ դեռ ուսման այբուբենը չսովորած՝ մէկ մէկ աստուածարան դարձած:

«Ի՛նչ ժողովրդականներ. — գողող, խռվարար, մեծախօս, պարծենկոտ, գինեմոլ, չարագործ, եկեղեցիէ ու եկեղեցականներէ փախչող:

«Ի՛նչ զինուորներ. — անիրաւ, ստախօս, պարծենկոտ, զէնքի թշնամի, թուլամորթ, հեշտասէր, անժուժկալ, կողոպտող, աւազակներու բնութիւն առած:

«Ի՛նչ իշխաններ. — մեծերուն դէմ գլուխ քաշող, գողերու ընկեր, կաշառք սիրող, կծծի, ժլատ, ագահ, յափշտակող, աշխարհք քանդող, աղտեղասէր, իրենց ծառաներուն խելքէն՝ եւ անոնց պէս ցած մարդիկ:

«Ի՛նչ դատաւորներ. — կոպիտ, անգութ, ստախօս, խաբեբայ, կաշառակեր, իրաւունք եւ անիրաւութիւն չնայող, անհաստատ, կռիւ սիրող: — Վերջապէս՝ ամենուն մէջէն սէրը վերցած, եւ ամենուն երեսէն ամօթը սրբուած»:

Այս սոսկալի մարգարէութեանց վրայ՝ պէտք է թողումք որ ամէն մարդ ինքը մըտածէ, եւ իրեն խղճմտանքին վկայութեանը նայելով՝ տեսնէ ու վկայէ որ եթէ մեր ազգը եւ ազգայինքը մեծամեծ ձախորդութիւններ, փորձանքներ, թշուառութիւններ քաշեր են ատենով ու կքաշեն մինչեւ ցայժմ, յանցանքը ո՛ւմն է:

